

Információs társadalom korhatárok nélkül

Az információs társadalom fejlesztésére irányuló magyar társadalompolitika egyelőre kirekesztően kezeli az idősebb korosztályt. Egyáltalán nem szentel megfelelő figyelmet arra, hogy az öregedő társadalom problémavilágát és a befogadó információs társadalom lehetőségeit és aktív eszközeit össze lehet és kell kapcsolni a gazdasági-társadalmi versenyképesség, a foglalkoztatás, az iskolázottság, a képességfejlesztés, valamint az ezek révén elérhető piaci lehetőségek, produktivitás és növekvő belső fogyasztás szempontjaival. Nincsenek társadalmi üzenetek arra vonatkozóan, hogy az információs társadalom „mit kezdjen” az idősekkel, illetve mit kezdjenek az idősek az információs társadalommal. Mindezek következtében néhány év múlva egy töredezett, a generációkat elválasztó szakadékok mentén sokkal erősebben szegmentált, inkonzisztens magyar társadalomképpel állunk majd szemben.

Kulcsszavak: *idősödő társadalom, e-befogadás, társadalmi kohézió, esélyegyenlőség, demográfia, időspolitika az információs társadalomban, aktív időskor*

Szerzői információ:

Molnár Szilárd

szociológus, jelenleg kommunikáció szakirányú doktori tanulmányokat folytat a Pécsi Tudományegyetem BTK nyelvtudományi doktori iskolájában. 1998 óta dolgozik a BME–UNESCO Információs Társadalom- és Trendkutató Központban, 2006-tól mint kutatási igazgató. Főbb kutatási területei: társadalmi tőke, civil társadalom, teleházak, esélyegyenlőség, e-közigazgatás. Az Inforum alelnöke, a Magyar Zoltán e-Közigazgatástudományi Egyesület elnökségének tagja, a Magyar Kommunikációtudományi Társaság tagja.

E-mail: molnar.szilard@itk.hu

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Molnár Szilárd. „Információs társadalom korhatárok nélkül”.

Információs Társadalom X, 1. szám (2010): 49–56.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.X.2010.1.4>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Információs társadalom korhatárok nélkül

Szemléletváltás

Az idősödő társadalom növekvő problémáival, ezen belül döntő mértékben a szociális-támogatási rendszer és a nyugdíjrendszer intézményi és pénzügyi fenntarthatóságával, a foglalkoztatási szerkezet átalakulásával, a korfa „fejre állásának” folyamatával és az ebből eredő hatások bemutatásával már foglalkozik néhány hazai kutatócsoport és kutatóintézet. Az információs társadalom kiépítésével és határainak kitolásával összefüggésben azonban Magyarországon alig esik szó az idősek befogadásával együtt járó kihívásokról, és arról a tágabb kontextusról, amelybe ennek a folyamatnak be kell ágyazódnia. Jó példa erre, hogy a Szociális és Munkaügyi Minisztérium által 2009 szeptemberében a parlament elé terjesztett közel 170 oldalas Idősügyi Nemzeti Stratégiában¹ mindössze néhány mondat foglalkozik az idősek információs társadalmi integrációjával és az ehhez kapcsolódó problémákkal. Ugyanakkor a fejlett társadalmakban, főleg Európában az elöregedéssel járó terhek és gondok korántsem csak gazdasági, ellátórendszeri fenntarthatósági problémákra hívják fel a figyelmet, hanem az inkonzisztens társadalmi szerkezetből fakadó, legalább ilyen fontos társadalmi, generációs feszültségekre is. A témakör kutatása nálunk még gyermekcipőben jár – főleg a tengerentúli országokhoz vagy Japánhoz képest, ahol több évtizedes hagyománya² van az idős kutatásnak –, így egyelőre mindenekelőtt új szemlélet és új megközelítési módok meghonosítására van szükség a társadalmi kapcsolatrendszer ápolása és fenntartása, valamint a tanulás, az öngondoskodás, a munkavállalás és a kommunikáció terén. A befogadó információs társadalom eszközrendszere ma már alkalmas arra, hogy segítségével jelentős eredményeket érjünk el a foglalkoztatás, az esélyegyenlőség növelése és a közszolgáltatások akadálymentes elérése tekintetében egyaránt. Ezt azonban mind a lakosság, mind a politikai és a piaci szereplők körében tudatosítani kell, mert enélkül a várt eredmények – sajnos az eddigiekhez hasonlóan – el fognak maradni.

A magyar gazdaság és társadalom versenyképességének előmozdítása nem nélkülözheti ezeket a lehetőségeket. Nincs más reális út, mint a munkavállalók tudására, az új technológiák társadalmi alkalmazásának képességére irányuló befektetések növelése. A foglalkoztatási elvárásoknak megfelelő új képességek és készségek megszerzése, az IKT-eszközökhöz való hozzáférés és azok tényleges használata elengedhetetlen az

¹ *Idősügyi Nemzeti Stratégia*. http://ertedveded.hu/downloads/VINS_2009_05.doc (letöltve 2010. 02. 18.)

² Sőt, a fejlett információs társadalommal bíró országoknak már olyan, az öregedő társadalmak történelmi múltjából eredő fontos tapasztalataik vannak, amelyek igen hasznosak lehetnek más országok számára is. Lásd bővebben: I. David Kertzer – Peter Laslett 1995. *Ageing in the Past. Demography, Society, and Old Age*. University of California Press.

idősek számára is, hiszen az aktív kor kiterjesztése, a munkaerő-piaci és a társadalmi integráció erősítése csak így lehet eredményes. Magyarországnak elemi érdeke, hogy sikeresen megoldja az idősebb korosztálynak az információs társadalomba történő nagyobb mértékű integrációját, hiszen enélkül a gyorsuló ütemben előregező magyar társadalom (és ennek következtében a magyar gazdaság) versenyképessége, produktivitása nem lesz képes nemhogy felzárkózni az európai átlaghoz, de még a jelenlegi szintet sem fogjuk tudni fenntartani a következő évtizedekben.

Az idősödő társadalom széles piaci lehetőséget is nyújt, hiszen az időseknek az új vagy módosított termékek és szolgáltatások iránti igényein keresztül új fejlesztési és gyártási lehetőségek nyílnak a cégek számára. Az Európai Unió nyugdíjasainak több mint 3 ezer milliárd euró értékű vagyonuk és jövedelmük van, ami igen komoly keresletet generálhat az információs és kommunikációs technológiai iparágak termékei iránt, ennek kielégítésére a magyarországi vállalkozások láthatólag még nincsenek kellően felkészülve.

Annak érdekében, hogy az új technológiai eszközök és általában az újítások iránti nyitottság növekedjen a magyar társadalomban, elengedhetetlenül fontos lenne ezeknek az alapvető trendeknek a tudomásulvétele és érvényre juttatása egy korszerű idős-informatikai stratégiában.

Drasztikusan át kell alakítanunk az idősekről és az idősödés folyamatáról való gondolkodásunkat. Számos nemzetközi szervezet és statisztikai hivatal csak a 70 vagy 75 év felettieket sorolja az „idősek” korosztályába, miközben hazánkban a munkaerőpiacon már a 45 év felettieket is idősként kezelik.

Kutatási eredményeinkre támaszkodva az idősödő társadalmak problémájával foglalkozó elméleti és gyakorlati modellek közül mindenképpen hatékonynak és követhetőnek tartjuk a társadalmi környezet jelentőségét kiemelő megközelítéseket, amelyek a társadalmilag aktív és produktív időskorra helyezik a hangsúlyt.³

Az idősek társadalmi környezetét alkotó családtagok, barátok, szomszédok, korábbi munkahelyi közösségek és közintézmények meghatározó szerepet játszanak a generációk közötti szolidaritás erősítésében és a kommunikációs távolságok csökkentésében. Az idősek közvetlen társadalmi környezetének kellene biztosítania azokat a hidakat, normaközvetítő mechanizmusokat, amelyeken keresztül áramolhatnak egyrészt a többségi társadalom elvárásai az idősek felé, másrészt az idősek igényei és szükségletei is a népesség aktív tagjai felé. Ezzel szemben azt tapasztaltuk, hogy pillanatnyilag Magyarország egyszerűen nem tud mit kezdeni az idősekkel: nem tudjuk, mi a célunk ezzel a korosztállyal, és az idősek nem tudják, mi a társadalom elvárása velük szemben. Ebben a sajátos helyzetben sem a fiatalabbak, sem maguk az idősek nem tekintenek erőforrásként, mobilizálható tőkeként az idősebb korosztály egészségi állapotára, szellemi-fizikai aktivitására, a köz érdekében aktivizálható szabadidejére és tudásvagyonára. A kívánatos és egyben szükségszerű új megközelítés elveti a csakis a nyugdíjakra, a társadalombiztosítási szolgáltatásokra és a szociális ellátásra koncentrált szemléletet, és magát az időskorában is értékes embert állítja a gondolkodás középpontjába.

2008-ban és 2009-ben az ITTK Alapítvány a Nemzeti Kutatási és Technológiai

³ Lásd bővebben Farkas Gabriella – Gyarmati Andrea – Molnár Szilárd 2009. Az idősödő társadalom gazdasági és társadalmi kihívásai Magyarországon. *Információs Társadalom*, 2009/4.

Hivatal támogatásával komplex kutatási programban tárta fel az idősödő társadalom és az információs társadalom összefonódó problémakörének aktuális hazai kérdéseit, és az eredményekre támaszkodva javasolt néhány szakpolitikai beavatkozási lehetőséget. Kutatásunk⁴ arra az egyszerű felismerésre támaszkodott, hogy az idősödére és az időskorra nem lehet egységes, egysíkú életszakaszként tekinteni. Nem a naptári évek szerint öregedünk, hanem sokkal inkább a független és tartalmas életet lehetővé tevő munkaerő-piaci aktivitásunk, társas kapcsolatrendszerünk, valamint szellemi és fizikai teljesítményünk változó mértéke, elkopása és visszaszorulása szerint, amit jelentősen befolyásolhatnak a technológiai újítások iránti attitűdök. Ennek megfelelően többdimenziós, több adatfelvételre épülő és többféle módszertani eszközrendszerrel felvonultató kutatási programot állítottunk össze, amelynek eredményei és tapasztalatai tükröződnek e tanulmány keretében összefoglalt ajánlásainkban.

A megbillenő korfa

Az európai népesség szerkezetét jellemzően két tényező befolyásolja 2050-ig: a születések alacsony száma és a várható élettartam növekedése. Számos európai államban a nagyarányú bevándorlás következtében a népesség lélekszáma ugyan nem fog csökkenni, átlagos életkora viszont jelentős mértékben idősödni fog.⁵

Sajnos Magyarországot ezek a tendenciák még kedvezőtlenebbül fogják érinteni. Hazánk a gyorsuló ütemű demográfiaegyensúly-vesztés korszakába lépett: miközben a következő évtizedekben a lakosság lélekszáma várhatóan 10-20%-kal csökken, társadalmunk az európai átlagnál gyorsabb mértékben fog öregedni: 2060-ra a 80 évesnél öregebbek aránya el fogja érni a 27%-ot az összlakosságon belül. Mindennek következtében a munkaképes korú népesség aránya 16%-kal fog csökkenni. Eddig öt munkaképes (15–64 év közötti) korú állampolgárra jutott egy 65 év fölötti idős ember, ez az arány azonban 35-40 éven belül drasztikus mértékben meg fog változni: mindössze két munkaképes felnőttre jut majd egy-egy eltartandó idős személy. A munkaképes korú népesség ilyen mértékű csökkenése alapvető negatív hatással lesz a GDP éves növekedési rátájára, valamint az egy főre jutó nemzeti jövedelem nagyságára.

A munkaerőpiac várható változása 2060-ig az Európai Unióban

	Foglalkoztatási ráta (15–64)				Foglalkoztatási ráta (55–64)				Részvételi arány (55–64)			
	2007	2020	2060	Vált. mértéke 07–60 között	2007	2020	2060	Vált. mértéke 07–60 között	2007	2020	2060	Vált. mértéke 07–60 között
EU27	65,5	69,0	69,9	4,4%	44,9	54,5	60,0	15,1%	47,5	56,9	62,5	15,1%

Forrás: EC, 2009, i. m.

Már 2006 és 2009 között megmutatkozott az idősödésnek a költségvetésre gyakorolt hatása.

⁴ A kutatással kapcsolatos néhány tanulmány megjelent az *Információs Társadalom* 2009/4. számában.

⁵ Lásd bővebben European Commission 2009. 2009 Ageing Report: economic and budgetary projections for the EU–27 Member States (2008–2060), és European Commission 2008. Demography Report 2008: Meeting Social Needs in an Ageing Society. SEC, 2008, 2911.

rolt negatív hatása. Ebben az időszakban az Európai Unió belül főleg Portugáliában, Magyarországon és a Cseh Köztársaságban volt a legnagyobb mértékű költségnövekedés. Az életkor növekedésével kapcsolatos közkiadások emelkedő tendenciája azonban nem áll meg: az elkövetkezendő évtizedekben, 2060-ig átlagosan a GDP 11%-ával fognak nőni Magyarországon a nyugdíjakkal kapcsolatos kiadások, míg az egészségügyi ellátás terén a GDP-hez viszonyított 6%-os kiadásnövekedés várható.

A kutatás során gyűjtött adatainkból kitűnik, hogy az idősödő korosztály igen jelentős foglalkoztatási tartalékkal rendelkezik. Köztudomású, hogy Magyarországon az 50–64 év közöttiek mindössze körülbelül egyharmada foglalkoztatott,⁶ ám felmérésünk szerint ebből a korosztályból további közel 20% dolgozna, ha erre lehetősége nyílna. Ez magas aránynak mondható, sokan közülük kényelmetlenséget (például túlórákat, tanfolyamokon való részvételt) is vállalnának, ugyanakkor meglepő módon a távmunkát nagyon kevesen tartják vonzóknak (9%).

Kutatásunknak nem volt célja a demográfiaegyensúly-vesztés által a szociális ellátási, nyugdíj- és egészségügyi rendszerekre, a foglalkoztatási szerkezetre, a közkiadásokra, a költségvetésre és a versenyképességre gyakorolt hosszú távú hatások részletes bemutatása, azonban hangsúlyoznunk kell, hogy ezeken a területeken a demográfiai változás olyan gyökeres változásokat fog generálni Magyarországon, amelyekkel a lehető legmagasabb, nemzetstratégiai szinten kell és érdemes foglalkozni.

Az idősek információs társadalma

Magyarországon az idősek információs társadalma igen erősen szegmentált. Az eszközellátottság tekintetében azt gondoltuk, hogy a mobiltelefon használata általánosan elterjedt, ugyanakkor adataink szerint az 50–75 év közöttiek körében mintegy 810 ezer fő (28%) nem használ mobiltelefont. Ez az arány a 65–75 év közöttiek körében különösen magas, 57%-uk nem használja.

Azokban a háztartásokban, ahol élnek 50 év felettek, a számítógéppel és az internet-hozzáféréssel való ellátottság aránya majdnem azonos (33%, illetve 30%), amiből az következik, hogy akik beruháznak számítógépbe, azok kevés kivétellel internetszolgáltatásra is előfizetnek.

A kutatás során kiemelt célcsoportként kezeltük az 50 és 64 év közötti célcsoportot, ugyanis az Európai Unió statisztikai gyakorlatában ezt a korosztályt még munkaképes korúnak szokás tekinteni. E korosztály 44%-a hozzáférhet otthon számítógéphez, míg 39%-uk az internetet is használhatja. Ez igen kedvező képet mutat, de rákérdeztünk arra is, hogy a háztartásban elérhető internetet az elmúlt héten milyen gyakorisággal használták a gyerekek, a szülők és a nagyszülők, azaz a különböző generációk. Itt már egy markáns generációs különbség, valóságos szakadék képe vetült elő: miközben

⁶ A rendszerváltást követően az idősödő korosztályok tudása, munkaerejének piaci értéke nagyon gyorsan elavult, a munkaerő-piaci kudarcokat pedig az előnyugdíjazásokkal kezelte az ország. Ennek következtében a ma munkavállaló korú inaktív állampolgárok közel fele kordévezményes vagy rokkantnyugdíjas. A felnőttképzési rendszerünk teljes kudarcát mutatja, hogy az 50 év feletti, de még munkavállaló korú népességnél szinte semmit nem javult a digitális írástudás, a nyelvtudás, az új készségek, képességek elsajátításának mértéke, így az inaktív aránya sem csökkent.

mindhárom generációnál a napi használat dominált, azt láttuk, hogy a gyerekek 52%-a, a szülők 36%-a, míg a nagyszülőknek már csak 4%-a használta a háztartásában elérhető internetet a kérdezést megelőző héten.

Az idősek információs társadalma Magyarországon, 2009

	<i>Arányuk, számuk Magyarországon</i>	<i>Használ mobiltelefont (korosporton belül)</i>	<i>Van PC a háztartásában</i>	<i>Van internet-előfizetés a háztartásban</i>
50 és 75 év közöttiek (idősödők)	29,1% 2 951 000 fő	72,5% 2 139 000 fő	33,4% 986 000 fő	29,6% 873 000 fő
50 és 64 év közöttiek (munkaképes korúak)	20,4% 2 050 000 fő	80,6% 1 652 000 fő	43,7% 896 000 fő	38,7% 793 000 fő
65 és 75 év közöttiek (nyugdíjasok)	8,9% 901 000 fő	57,2% 515 000 fő	13,6% 123 000 fő	12,4% 112 000 fő

A rendelkezésünkre álló adatok szerint az 50 és 75 év közötti magyarországi lakosok közül körülbelül 810 ezer főnek nincs mobiltelefonja, 1 960 000 fő nem használ számítógépet, és 2 080 000 főnek nincs otthoni internet-hozzáférése.

A legnagyobb törésvonal a számítógéppel való ellátottságnál tapasztalható. Ha az idősháztartásokban sikerülne növelni a számítógép-ellátottságot, akkor gyakorlatilag az internethasználat is automatikusan növekedne. Kutatásunk eredményei alapján úgy látjuk, hogy az 50 és 75 év közötti korosztályból körülbelül 396 000 fő vásárolna otthonába számítógépet, és internet-előfizetővé is válna, ha lehetőségei engednék. Ha ez a beruházásra hajlamos csoport valóban internethasználóvá válna az elkövetkezendő egy év során, akkor az internetet használó 50–75 évesek aránya becslésünk szerint 10 százalékponttal (a jelenlegi 29,6%-ról 39,8%-ra) növekedne. Amennyiben például állami, illetve piaci programokkal sikerülne támogatni ennek a rétegnek a számítógéphez jutását, ez az évi 10%-os növekedés az internethasználat terén közel dupláját jelentené a mostani növekedési ütemnek.

Mivel meglátásunk szerint az idősödő rétegek integrálódása az információs társadalomba az átlagos magyar internetezőkhöz képest 4-5 éves elmaradást mutat, a beavatkozási szintek és eszközök meghatározásakor is a 4-5 évvel ezelőtti eszközöket, beavatkozási lehetőségeket kell alkalmazni. Ennek megfelelően az államnak – főleg a kihasználatlan kapacitásai miatt – itt kiemelt szerep jut az intenzív felvilágosítás, a tájékoztatás, az oktatás és igényfelkeltés, valamint az alapvető IKT-eszközökhöz való egyéni és közösségi hozzáférés biztosítása terén.

Mélyülő digitális megosztottság

A mélyülő digitális megosztottságnak több oka is megfigyelhető Magyarországon. Egyrészt azt látjuk, hogy aki már internethasználó, az egyre inkább napi-heti rendszerességgel használja a világhálót. Másrészt a felhasználók döntő többsége már széles sávon éri el az internetet, ami a nagyobb hozzáadott értéket tartalmazó online közszolgáltatások kiterjedt igénybevételét teszi lehetővé. Tehát miközben azt látjuk, hogy az internetet már használó többségnél a folyamatos technológiaváltások követése és általában a számítógép- és internethasználat a hétköznapi élet szerves részévé válik,

addig a nem használók körében az IKT-eszközöket eleve elutasítók aránya érdemben nem csökkent az elmúlt években.

Itt egy olyan trendről van szó, amely egész Európában érvényesül: az idősök IKT-piaci igényeinek felmérésére 15 európai országban végzett *SeniorWatch* kutatások⁷ 2001-es és 2007-es adatainak összevetése azt mutatja, hogy az úgynevezett „hálózaton kívüli” (*netless*) állampolgároknak az aránya – akik nem használnak számítógépet és azt nem is akarják megtanulni – 7 év alatt szinte semmit sem változott. A mi adatfelvételeink szerint 2009-ben hazánkban az idősödő korosztályban körülbelül egymillió főre volt tehető azoknak a száma, akiknek „még ingyen sem kellene” a számítógép és az internet. Mivel az ő meggyőzésük, felvilágosításuk nem volt sikeres az utóbbi időben, a hálózati és a *netless* polgárok közötti digitális megosztottság jelentős mértékben tovább növekedett, ami az információs társadalom töredezettségéhez, nagyfokú inkonzisztenciájához vezet.

Az idősebb korosztálynál alapvetően a munkahelyi számítógép-használat befolyásolja az IKT-eszközök iránti attitűdöket. Magyarországon azonban elképesztően rossz az 50 év felettiek foglalkoztatási aránya: a 60 és 64 év közötti lakosoknak például mindössze 14%-a dolgozik, azaz ennek a korosztálynak igen halvány esélye van az IKT-eszközök használatának elsajátítására. Meglátásunk szerint a korosztályok közötti szakadék mélyüléseért leginkább ez a tényező a felelős. Mindez alátámasztja azt a teóriát, miszerint a digitális megosztottság csak tovább erősíti a meglévő, hagyományos társadalmi hátrányokat.

Van-e „rejtett” információs társadalom Magyarországon?

Az IKT-eszközökhöz való hozzáférés, az eszközellátottság tekintetében viszonylag kedvező kép tárul elénk, ám az eszközök tényleges használatát vizsgálva sokkal kedvezőtlenebb, markáns különbséget látunk a generációk között.

Ennek következtében az IKT-eszközök hétköznapi, rutinszerű használatát tükröző információs írástudás terén az idősebb felhasználók körében már valóban jelentős lemaradás mutatkozik. A nyomtatással, az e-mail üzenetek olvasásával és megválaszolásával vagy egy adott hálózati oldal megtalálásával az idős felhasználóknak körülbelül egynegyede boldogul külső segítség nélkül. Kutatásunk egyik meglepő eredménye szerint a válaszadók 47%-ának segítségre volt szüksége még egy olyan általánosan elterjedt és egyszerű feladat végrehajtásához is, mint egy SMS üzenet elküldése mobiltelefonról.⁸

Mindez azt mutatja, hogy a viszonylag jó IKT-ellátottsági adatok mögött sajnos még nem lehet felfedezni egy rejtett, jó alapokkal rendelkező információs társadalmat.

Nincs fordított szocializáció, azaz a társadalmi közvetítőkre kiemelt szerep hárul.

⁷ Lásd részletesebben Empirica 2008. Seniorwatch 2. Assessment of the Senior Market for ICT Progress and Developments. Final Study Report.

⁸ Rab Árpád 2009. A magyarországi idős korosztály információs írástudása és motivációi. *Információs Társadalom*, 2009/4.

Régi kutatási tapasztalat,⁹ hogy a családok elsősorban a fiatalabb nemzedék, a gyerekek miatt hajlandók beruházni otthoni IKT-eszközökbe. Ez az attitűd néhány éve jelentős mértékben növelte is a hazai háztartások IKT-ellátottsági szintjét.

Ezt a jelenséget mi is azonosítottuk a kutatás során. Fény derült azonban arra is, hogy az idősebbek ugyan elsősorban a gyerekekkel, unokákkal való szorosabb kapcsolattartás kedvéért lennének hajlandók számítógépet vásárolni, és előfizetni az internetszolgáltatásra, de ott, ahol már rendelkezésre állnak ezek az eszközök, a fiatalabbak egyáltalán nem tudják vagy „nem érnek rá” átadni a digitális eszközök kezelése terén szerzett ismereteiket és tapasztalataikat az időseknek. A fiatalabb generáció nincs tudatában annak, hogy az idősebbek oktatásával afféle hídszerepet, fontos társadalmi küldetést kellene betöltenie. Egyelőre úgy látszik, hogy a „fordított szocializáció” nem jól, sőt sokszor egyáltalán nem működik, tehát a fiatalokat is meg kell célozni felvilágosítóprogramokkal.

Még ennél is nagyobb felelősség hárul azonban az idősebb digitális írástudókra, akik közvetlenül át tudják adni kortársaiknak a tudásukat és tapasztalataikat. Adataink szerint az IKT-eszközvilág felhasználásához közvetlen, személyes segítséget nyújtó társadalmi közvetítőkre kiemelkedő szerep vár az idősek információs társadalmi integrációjában. A mentorok segítségével a digitális eszközöket használók körét átlagosan legalább ötödével lehetne növelni Magyarországon.

Az idősödő rétegek sikeres információs társadalmi integrációjának számos feltétele létezik már Magyarországon, azonban a meglévő szakmák, képzési formák, intézménytípusok és szolgáltatások ennek elérése érdekében történő célirányos átalakítása évtizedek óta nem valósul meg. Mindez körütekintő, egymásra épülő és egymást kiegészítő, intézményesített szolgáltatói és képzésfejlesztési feladatok elvégzését igényli. Nagyon fontosnak tartjuk a közösségi alapon működő szolgáltatói végpontok intézményrendszerének fejlesztését, hiszen csak kisközösségi hatásokon keresztül maximalizálhatók az intergenerációs kapcsolatokban rejlő lehetőségek.

Az aktív idősödés indikátora az IKT-eszköz használata

Az idősödő társadalom problémavilágának kezelésében mindenképpen az „aktív idős kor” célképzetét és az ennek eléréséhez megfelelő eszközzrendszert kell alkalmazni. Ebben a tekintetben a kutatás során az egyén szintjén megjelenő pszichés és egészségi állapot, továbbá a társas-közéleti, valamint a szellemi és fizikai aktivitás dimenzióit emeltük ki. Többek között megvizsgáltuk, hogy ezek a tényezők milyen erősen befolyásolják az IKT-eszközök elfogadását, illetve elutasítását. Várakozásunkkal ellentétben azt állapítottuk meg, hogy az IKT-eszközök elfogadottságát nem a társas, hanem a szellemi aktivitás (az olvasási és egyéb ismeretszerzési igények) mértéke befolyásolja leginkább.¹⁰

⁹ Lásd például a World Internet Project 2007. évi kutatásának eredményeit vagy a Bellresearch Magyar infokommunikációs jelentéseit, de ezt támasztotta alá a mi adatfelvételünk is. Az utóbbival kapcsolatban lásd bővebben Sólyom Barbara 2009. *Az idősek e-egészségügyi igényei – fókuszsoportos kutatásból leszárt hazai tapasztalatok. Információs Társadalom*, 2009/4.

¹⁰ Lásd bővebben Pocsarovszky Károly és Némethné Pál Katalin 2009. *Az időstársadalom várható kihívásait kezelő beavatkozási területek azonosítása. Információs Társadalom*, 2009/4.

Az általunk vizsgált dimenziók kapcsolataiból érdekes hatásmechanizmus rajzolódott ki. Amennyiben például állami beavatkozásokkal a legnagyobb multiplikátorhatást kívánjuk elérni az idősek körében, azaz ha végeredményként növelni szeretnénk a foglalkoztatást és az életminőséget, figyelembe kell venni, hogy a gazdasági aktivitást leginkább a szellemi állapot befolyásolja, a szellemi aktivitásra viszont legerősebben az IKT-eszközök használata van kihatással.

Ez annyit jelent, hogy az IKT-eszközökhöz való hozzáférés és az eszközök tényleges használata alapvető fontosságú az idősek körében. Erre az államnak kiemelt figyelmet kell fordítania, hiszen az eligazodás a digitális világban kimutathatóan javítja az idősek életminőségét és szellemi aktivitását egyaránt. Az adatok érdekessége tehát az, hogy a háttérben nem elsősorban az anyagi, vagyoni helyzet javításának igénye vagy más, ehhez hasonló motívumok állnak, amire első megközelítésben logikusan gondolnánk, hanem sokkal inkább a szellemi és a társas aktivitás tekinthető az idősek életminőségét meghatározó kulcstényezőnek.

Ugyanakkor sajnós megfigyelhető valamiféle digitális Máté-effektus¹¹ is: az IKT-eszközök használatát leginkább a szellemi állapot befolyásolja, míg az IKT-eszközök használata révén leginkább a szellemi aktivitás mértéke növelhető, azaz akiknek sok kulturális tőkéjük van, azok még többet fel tudnak halmozni az IKT-eszközök használata révén.

¹¹ Az úgynevezett Máté-effektus elnevezése a Bibliára utal: „Mert akinek van, annak adatik, és bővelkedik, akinek pedig nincs, attól az is elvétetik, amije van.” Újszövetség, Máté evangéliuma Máté 25: 29. A társadalomtudományokban a hasonlatot Merton használta először 1980-ban annak kifejezésére, hogy a nagy hírnű tudósok aránytalanul több elismerést kapnak bizonyos teljesítményért, mint azok a kollegáik, akik addig még nem tettek szert elég ismertségre.